

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com.tr

Web: www.uidergisi.com.tr

KİTAP İNCELEMESİ

Graham E. FULLER, Türkiye ve Arap Baharı: Ortadoğu'da Liderlik

Çağrı PEHLİVANLI*

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Uluslararası İlişkiler Bölümü,
TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayımlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği | Uluslararası İlişkiler Dergisi

Web: www.uidergisi.com.tr | E- Posta: bilgi@uidergisi.com.tr

Türkiye ve Arap Baharı: Ortadoğu'da Liderlik

Graham E. FULLER

Ankara, Ekşi Kitaplar, 2016, 484 sayfa. ISBN: 9786059305037

Çağrı PEHLİVANLI

Yüksek Lisans Öğrencisi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, İİBF, TOBB ETÜ, Ankara.
E-posta: cpehlivanli@etu.edu.tr

20 yıl boyunca Türkiye, Lübnan, Suudi Arabistan, Yemen, Afganistan ve Hong Kong'da CIA operasyon şefi olarak görev yapan ABD'li akademisyen Graham E. Fuller, son kitabını, 2014 yılında, “Türkiye ve Arap Baharı” ana başlığı ve “Ortadoğu'da Liderlik” alt başlığıyla yayınlamıştır. Kitabında temel olarak Ortadoğu'da liderlik meselesini mercek altına alan Fuller'a göre bölgenin en önemli sorunlarından biri, gerekli donanıma sahip bir liderliğin olmamasıdır. Fuller'a göre bugün bir Cemal Abdülnasır figürü yoktur. Her ne kadar tartışmalı eylemlere girişmiş olsa da bir Saddam Hüseyin figürü mevcut değildir. Bu bağlamda yazar, Türkiye'nin bölge ülkeleri için bir rol model olup olamayacağı sorusunu tartışmaya açmaktadır. Bunu yaparken, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) ilk 10 yıllık iktidar performansının kayda değer oranda olumlu bulunduğunu belirtmekte ancak Gezi Parkı Protestolarının ardından söz konusu istikrarda ciddi sapmalar olduğunu öne sürmektedir. Arap Baharı'yla birlikte Türkiye'nin “model ülke” olma yolunda önemli bir sınavla karşı karşıya kaldığını düşünen Fuller, AKP'ye yönelik eleştirilerini ise iki temel kategoride izah eder: R. Tayyip Erdoğan'ın otoriterleşen yönetimi ve Suriye İç Savaşı'nda yürütülen dış politika.

Kitabın belki de en önemli tezi, bölgedeki gerilimlerin, sanılanın aksine, mezhepsel nedenlerden ortaya çıkmadığıdır. Fuller'a göre bugün Orta Doğu'da Sünni-Şii çatışması yoktur. Sünnilerin kendi arasında yaşadığı bir gerilim söz konusudur. Bununla ilgili olarak ikili bir ayrım giden yazar, Müslüman Kardeşler'in öncülük ettiği *Demokratik İslamcılar* ile Suudi Arabistan'ın “çek defteri diplomasisi”yle devamlılık sağladığı *Otoriter Müslümanlık* arasında bir mücadelenin olduğunu iddia etmektedir. Bu iddiayı destekleyecek şekilde Fuller, İhvan'ın Orta Doğu sahnesinde ciddi bir güç olarak belirmediğini, Suudi Arabistan'ın ise kendi devamlılığını sağlamak ve İhvan'ı dengelemek için Selefi hareketleri desteklediğini belirtmiştir. Buna ek olarak, Fuller'in dikkat çekici tahmini, gelecek yıllarda Türkiye ile Suudi Arabistan arasında ciddi gerilimlerin görülebileceğidir.

Fuller'in bölgenin genel siyasi görünümü ile ilgili sunduğu dikkat çeken bir diğer perspektif de sol siyasetin yokluğudur. Buradan hareketle, Fuller, gelecek yıllarda sol siyasetin yeniden Orta Doğu sahnesine çıkacağı ve bölge dinamikleri adına önemli bir tarafı temsil edeceği tahmininde bulunmaktadır.

Altı bölümden oluşan kitabın ilk bölümü *Küresel Jeopolitik Değişim* başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Fuller, yeni bir Orta Doğu uyanışının söz konusu olduğunu ancak bütün değişim söylemlerine rağmen Arap Baharı konusunda hala yolun başında olduğumuzu belirtmektedir. Buna ek olarak,

küresel anlamda bir güç kaymasının söz konusu olduğunu ifade eden yazar, bu iddiasında oldukça haklıdır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte yerini ABD hegemonyasına bırakan uluslararası sistem, bugün mevcut bir hegemonun varlığını tartışmaya müsait bir görünümde. Fuller de kitabında, bu görüşü destekleyecek şekilde, Çin ve Hindistan'ın Batı ekonomilerini geride bırakması olasılığının altını çizmektedir.

Kitabın ikinci bölümünde “Müslüman dünyasında liderlik ne demek?” sorusu üzerine odaklanılmıştır. Burada Orta Doğu coğrafyası üzerinde ciddi anlamda bir liderlik boşluğu olduğu saptaması yapılarak, bu sorunun bölge sorunlarının arkasında yatan temel motivasyonlardan biri olduğu belirtilmiştir. Fuller'in de dikkat çektiği gibi, Orta Doğu'nun birçok ülkesinde, bölgesel anlamda liderlik vizyonu ortaya koyabilecek bir lider söz konusu değildir. Bununla birlikte, yazarın vurguladığı önemli bir husus da, bir dönemin egemen düşüncesi Pan-Arabist düşüncelerin bugün görünürlüğünü kaybetmiş olmasıdır. Fuller'in iddiası odur ki, bölge coğrafyasının önemli bir değişmezi olan milliyetçilik asla silinemez, bugün yalnızca “nadasa bırakılmış” durumdadır ve yeniden sahneye çıkması muhtemeldir.

Üçüncü bölümde kitabın temel sorunsalı üzerine odaklanılmıştır: “Bir Model Olarak Türkiye Tecrübesi”. Bu bölümde Fuller AKP'nin ilk 10 yılında uyguladığı politikaları değerlendirmiş, özellikle askerinin siyasetten uzaklaştırılması ve gösterilen ekonomik ilerlemeler konularında övgü dolu ifadeler yer vermiştir. Bölümün ilerleyen sayfalarında yazar, Türkiye'de üç tip İslam motifinin olduğunu öne sürmüştür: Diyanet İşleri Başkanlığı kanalıyla temsil edilen *Resmi İslam*, siyasi partiler kanalıyla politikaya sızan *Siyasal İslam* ve halk üzerindeki anlamıyla *Popüler İslam*.

Dördüncü ve beşinci bölümler, sırasıyla, *İslam ve Sünni Devrim* ve *Şiilik ve Devrim* başlıklarını taşımaktadır. Yukarıda bahsedildiği gibi, Sünnilerin kendi içerisinde yaşadığı gerilimler incelenmiş, Orta Doğu coğrafyasında yükselen bir güç olarak İhvan değerlendirmeye tabii tutulmuştur. Buna ek olarak, Suudi Arabistan destekli olduğu savunulan Selefi hareketler de bölge dinamikleri açısından incelenmiştir. Şii Devrimi konusunda ise İran'ın yükselişi yazarın dikkat çektiği meseleler arasındadır. Türkiye-İran ilişkilerine değinen yazar, iki ülkenin yükselişinin birbirleri için tehdit olarak algılanabileceği fikrine karşı çıkmaktadır. Mamafih, İran'ın nükleer silaha sahip olması durumunda Türkiye ve Suudi Arabistan'ın vakit kaybetmeden benzer bir yolu izleyeceği fikri de Fuller'in dikkat çekici iddialarından birisidir.

Altıncı ve son bölümde, bölgedeki Kürt yükselişi ele alınan konular arasındadır. Yazara göre, Orta Doğu'daki mevcut kaos ve istikrarsızlığın esas kazananı Kürtlerdir. Bu iddiasını destekleyen açıklamalara başvuran Fuller, Kürtlerin talihi döndükçe Türklerin de aynı oranda kazançlı çıkacağını iddia etmektedir. Bu bölümde ele alınan konulardan bir diğeri de İsrail meselesidir. İsrail'in bölge ülkeleriyle olan ilişkilerine dair genel bir görüntü sunan yazar, bu bağlamda Türkiye'yi diğer ülkelerden ayrı bir noktada konumlamıştır. Yazara göre, her ne kadar iki ülke arasında Davos krizi ve Mavi Marmara krizi gibi çok ciddi krizler yaşanmış olsa da, esasında bu ülkeler birbirine önemli ölçüde bağlıdır.

Bunun dışında, İslam'daki yeni eğilimler, Suriyeli mülteciler meselesi, İhvan'ın bundan sonraki siyasi mücadelesi gibi konular yazarın ilgilendiği konulardan bazılarıdır. Geleceğe yönelik önemli tahminlerden birisi de Türkiye'nin uzun vadede Avrupa Birliği üyesi olacağıdır. Fuller'e göre Türkiye ile Batı arasındaki ilişkiler kopmaktan ziyade daralmıştır. Başka bir ifadeyle, bugün Türkiye-Batı ilişkisi birtakım gerilim ve gerginliklere sahne olsa da bu durumu kalıcı bir kopuş olarak görmek mümkün değildir. Fuller'in iddiası odur ki, zaman, ilişkilerin yeniden normalleşeceğini gösterecektir. Bir diğer önemli tahmin, siyasal İslam'ın çok daha hızlı bir şekilde evrim geçireceğidir. Yazara göre, bundan önce

İslamcı siyasi yapılanmalar genellikle muhalefet kanadında yer alıyorlardı. Bugün gelinen noktada ise bu tür yapılar iktidara yükselmekte ve eleştirilerin doğrudan hedefi haline gelmektedir. Fuller'a göre siyasal İslam'ın bu değişime nasıl adapte olacağı ve nasıl tepki vereceği, bölgenin dinamiklerini belirleyecek önemli unsurlar arasındadır.

Kitapla ilgili eleştiriler iki kategori altında incelenebilir. Bunlardan birincisi, Türkiye ve Arap Baharı ana başlığıyla yayınlanan bir eserde, çok geniş konu yelpazesinde görüş belirtilmesidir. Fuller gibi alana oldukça hâkim bir ismin görüşleri elbette önemlidir ancak zaman zaman kitabın yazılış amacıyla örtüşmeyen kısımlar okumayı zorlaştırmıştır. Örneğin, Türkiye'nin Ortadoğu için model olup olmadığının sorgulandığı bir çalışmada, Halifelik makamının tarihsel sürecini ayrıntılı anlatmak, kitabın odak noktasıyla uyumlu değildir.

İkinci eleştiri ise eserde genel olarak geleceğe dair tahminlerini paylaşan Fuller'in, Uluslararası İlişkiler disiplini gibi lineer ilerlemeyen, dinamik ve sosyal bir alanda çok geniş tahminlerde bulunmanın hata payını arttırabileceğini hesaba katmamasıdır. Fuller'in tahminlerinin geçerliliğini zaman elbette test edecektir ancak gelecek tahminlerinden ziyade mevcut durumun analizine odaklanmak isteyen bir okuyucu için bu durum pek kabul edilebilir olmayacaktır.

Sonuç olarak, Fuller'in bu çalışması, Orta Doğu coğrafyasına ilgi duyan kişiler için değerlendirilebilecek bir eserdir. Bu bağlamda, söz konusu çalışmayı, Fuller'i şahsi olarak takip eden ve görüşlerini merak edenler için tavsiye etmekle yetinmek durumundayız. Ancak eserin akademik yönü oldukça zayıf olduğundan, Uluslararası İlişkiler öğrencileri ve çalışanlarının eleştirel perspektiften okuyabileceği bir eserdir.